

УДК 371.321.064.2

Гоблик Володимир Васильович

д.е.н, доцент, професор кафедри
менеджменту та управління економічними процесами
Мукачівського державного університету
(м. Мукачево, Україна)

Гоблик Владимир Васильевич

д.э.н., доцент, профессор кафедры
менеджмента и управления экономическими процессами
Мукачевского государственного университета
(г. Мукачево, Украина)

Goblyk Volodymyr Vasylovych

PhD, Associate Professor of the Department
management and economic management
Mukachevo State University
(Mukachevo, Ukraine)

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ НАВЧАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ
КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ УЧЕБНОГО ОБЩЕНИЯ
CONCEPTUAL FRAMEWORK OF TRAINING
COMMUNICATION**

Анотація: У дослідженні здійснено аналітичний огляд джерел, присвячених навчальному спілкуванню. Виокремлено: концептуальні засади психології навчального спілкування між учнем і вчителем; особливі вимоги до вчителя; профіль педагогічних здібностей до навчального спілкування.

Ключові слова: Спілкування, навчальне спілкування, концептуальні засади спілкування у навчанні, суб'єкт - предмет - суб'єкт відносини у навчальному спілкуванні, профіль здібностей.

Аннотация: В исследовании осуществлен аналитический обзор источников, посвященных учебному общению. Выделены: концептуальные основы психологии учебного общения между учеником и учителем; особые требования к учителю; профиль педагогических способностей к учебному общению.

Ключевые слова: Общение, учебное общение, концептуальные основы общения в обучении, субъект – предмет – субъект отношения в учебном общении, профиль способностей.

Summary: Analytical review of sources on educational communication has been conducted in the study. Conceptual bases of educational psychology of communication between students and teachers; specific requirements for teachers; profile of academic teaching abilities to communicate have been determined.

Keywords: communication, educational communication, conceptual foundations of communication in education, subject - object - subject relations in teaching communication, skills profile.

Актуальною проблемою педагогічної психології, як неодноразово відзначалося в науковій літературі, є вивчення спілкування у процесі навчання. Проблема спілкування досліджувалася прихильниками різних напрямків (семіотичному, соціолінгвістичному, герменевтичному, та ін.). Проте, в жодному підході навчальне спілкування не було предметом спеціального дослідження, отже, є недостатньо теоретично обґрунтованим та практично дослідженим [1, 2, 3, 5, 6 та ін.]. Актуальність проблеми ще й в тому, що навчальне спілкування не стало частиною професійної підготовки майбутніх вчителів.

Таким чином, *об'єкт дослідження:* психологія навчальної спілкування. *Предмет дослідження:* характеристики й закономірності навчального спілкування та засади його вдосконалення.

Мета дослідження - спираючись на загальні методологічні принципи, узагальнити і проаналізувати соціальні процеси і явища комунікації

(спілкування) та розробити концептуальні засади психології навчального спілкування між учнем і вчителем.

Навчальне спілкування - різновид спілкування, у якому реалізуються здібності вчителя і учня до взаємин і яке має на меті актуалізацію відношень, а саме: перетворення потенційного в учневі та вчителеві на дійсність - творчі здібності учня та майстерність вчителя. Навчальне спілкування – це двобічний процес, у якому здійснюється не лише передача учневі знань, а й розвиваються у нього прагнення і вміння самостійно, без вчителя набувати нових знань, досвіду. Воно є продуктом розвитку міжособових зв'язків у системі суб'єкт – предмет – суб'єкт [5, с. 50].

Навчальне спілкування ставить особливі вимоги до вчителя, як організатора навчальної взаємодії, а саме він повинен:

1) чітко визначати адекватне смислове навантаження змісту навчального предмету, відповідно до цього вибудовувати методичну тактику повідомлень. Це є предметом вивчення інформаційної концепції спілкування (У.Р. Ешбі, Ю.А. Шерковін та ін.);

2) знати послідовність, особливості та сам процес утворення сукупності навчальних понять для методичної організації повідомлення змісту учням. Це предмет вивчення тезаурусно-цільовій концепції (Б.Ф. Поршнев, У. Р. Рейтман та ін.);

3) вміти методично організувати процеси пояснення, закріплення та повторення змісту предмета. Це можливо за умови врахування законів одержання, зберігання, передавання й перетворення інформації у складних системах - кібернетична концепція (Н. Вінер, Ф.В. Лазарев, К. Шенон та ін.),

4) розуміти значущість і відповідно формувати настановлення учнів, щодо сприйняття навчального змісту. Роль настановлень і позицій сторін, що спілкуються вивчає асимілятивно-контрастна концепція спілкування (Ю.М. Лотман та ін.)

5) використовувати співвідношення смислових складників і продуктів спілкування. Це предмет дослідження - теорії особистісного смислу (Б.С. Братуся, О.М. Леонтьєва, Д.О. Леонтьєва та ін.);

б) знаходити єдину стратегію взаємодії, сприйняття і розуміння самого учня. Такий обмін інформацією вивчає концепція функціональної структури спілкування (Е. Берн, В.М. Куніцина та ін.);

Таким чином, оптимальна організація навчального спілкування може бути досягнута за умови врахування принципів: особистісно-сміслових, асимілятивно-контрастних, інформаційних, тезаурусно-цільових, кібернетичних.

Аналіз наукових тенденцій вивчення проблеми спілкування дозволив дійти висновку про недостатній рівень розробки саме теорії навчального спілкування, яка передбачає відмову від лінійної «суб'єкт-об'єктної» або «суб'єкт-суб'єктної» схеми процесу спілкування і звернення натомість до «суб'єкт-предмет-суб'єктної», за якої:

- одержувач інформації є активним суб'єктом, який впливає на породження і передачу інформації (а не як пасивний елемент комунікативного процесу);
- поняття «продукт» і «продуктивність» мають різний сенс: перше - відповідає об'єктивній властивості будь-якої взаємодії (у тому числі і механічної), а друге - постає соціальною характеристикою.

Встановлено, що функціональну структуру навчального спілкування складають процеси і продукти: відображення, розуміння, доведення, за допомогою яких процеси обміну інформацією у системі суб'єкт – предмет – суб'єкт стимулюють виникнення в учня нових думок, образів і почуттів, розвиток творчості.

Для діагностики навчальних здатностей учителів у роботі використано метод взаємного оцінювання – отримання узагальнених характеристик. Складання незалежних характеристик завершувалося створенням «профілю навчальних здібностей вчителя». Останні склали основу компетентності вчителя в системі «суб'єкт – предмет – суб'єктних» взаємин з учнями. У складі вказаного профілю виокремлювалися такі здібності: *дидактичні* – здатність викладати учням матеріал доступно, ясно, просто і зрозуміло, викликати інтерес до нього, збуджувати в них активну самостійну думку,

використовувати інноваційні методи навчання; *мовленнєві* – уміння образно виражати свої думки; *перцептивні* – здатність проникати в психологію учня, навчальна спостережливість; *експресивні* – здатність ясно і чітко виражати думки і почуття за допомогою мови, міміки і пантоміміки; науково-дослідницькі; *організаторські* – здатність організовувати процес навчання і виховання; *комунікативні* – здатність встановлювати правильні взаєностосунки з учнями, врівноваженість і постійність; *конструктивні* – здатності у відповідній галузі знань, здатність проектувати активність учнів; *почуттєві* – любов до дітей, емпатійність, витримка, наполегливість, терпіння; *дослідницькі* – спостережливість, здатність передбачати наслідки своїх дій, здатність проектувати розвиток особистості учня; *гуманістичні* – педагогічний такт, високий ступінь розподілу емпатійної уваги; *сугестивні* – здатності навіювати та допомагати народженню нових почуттів та образів; *гностичні* – знання вікових психологічних особливостей кожного учня з метою визначення індивідуальних можливостей; *синектичні* – здатність об'єднувати різні, несхожі між собою елементи у нові цілісності; *майєвтичні* – здатність допомагати учневі народжувати власні думки.

Дослідженням навчальних здібностей було охоплено, за різною мірою повноти, 3590 осіб. Результати незалежної експертної оцінки навчальних здібностей вчителів середніх і старших класів свідчать, що найменш розвинутими до навчального спілкування є сугестивні та майєвтичні [5, с. 126].

Отже, підсумовуючи зазначимо. Навчальне спілкування є продуктом розвитку міжособових зв'язків у системі суб'єкт – предмет – суб'єкт, а саме: вчитель, як суб'єкт навчальної діяльності, сприяє продуктивному засвоєнню змісту предмета навчання, його розумінню, відображенню і відтворенню учнем, як суб'єктом учбової діяльності. Предмет спілкування, зазвичай, – зміст навчального матеріалу, підручник. Отже, текст – посередник у спілкуванні.

Результати застосування у процесі навчального спілкування методів сугестії та майєвтики дають підстави розширити і поглибити уявлення про

особливості навчального спілкування в системі його суб'єкт–предмет–суб'єктних координат.

Доцільно включити у програми вузівської підготовки вчителів матеріали, що доповнюють уявлення про чинники підготовки майбутніх спеціалістів до навчального спілкування, психологічну готовність студента до реалізації свого комунікативного потенціалу в практичній навчальній діяльності, мотивацію спілкування і практичного оволодіння цими здібностями.

Література:

1. Баженова Л.В. Мотивація професіонального самосовершенствования учителя (Программа личностно-ориентованного тренинга) / Практична психологія та соціальна робота № 1.-2002.-С.36-39.
2. Кривоконь Н.І. Соціально-психологічні аспекти формування професійної самосвідомості фахівців / Проблеми загальної та педагогічної психології, т. II, ч.5.-2003.- С.188-190.
3. Траверсе Т.М. Професіоналізація особистості майбутнього фахівця в галузі педагогічної діяльності / Проблеми загальної та педагогічної психології, т.V, ч.7.-2003.-С.289-294.
4. Черный Е.В. Инициирование профессиональной рефлексии у педагогов / Практична психологія та соціальна робота № 3.-2002.-С.1-4.
5. Щербан Т.Д. Психологія навчального спілкування: Монографія. -К.: Міленіум, 2004.-346 с.
6. Щербан Т.Д., Гоблик В.В.Деякі психологічні особливості підготовки успішного фахівця / Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету Ім. І.Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка НАПН України /за наук. Ред.. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої.-Вип.31.- Кам'янець_подільський: Аксіома, 2016.- С. 569-583.